

A MUNKAERŐ MOBILITÁS HATÁSAI A KELET-EURÓPAI NAGYRÉGIÓ MIGRÁCIÓS TRENDJEIRE

BÁNDY KATALIN¹

Összefoglalás

A magyar migrációs folyamatokat vizsgálva felmerül annak igénye, hogy képet alkossunk más reformországok trendjeiről is annak megállapításához, hogy van-e bármiféle modellezhető, tipizálható azonosság ezeknek az országoknak a migrációs folyamataiban. A poszt-szocialista országok migrációjának összehasonlításához a szovjet érdekszférában eltöltött 45 év közös, irányított „fejlődési íve” szolgáltat alapot. Ahhoz, hogy feltárjuk, ez az évtizedeken át tartó uniformizált állapot mutat-e azonosságokat a migrációban, a rendszerváltozásokat követő években, érdemes megvizsgálni néhány ország migrációtörténeti aspektusait, a korábbi szakaszokat és a jelent egyaránt. Hipotézisem szerint az elmúlt évtizedek egységes politikai és gazdasági szerkezete nem bírt egységes befolyással a reformországok – kiváltképp a rendszerváltozás utáni – migrációs trendjeire. Jelen írás országtanulmányok segítségével törekszik feltárni a kialakult folyamatok ok-okozati összefüggéseit, mindezt politikátörténeti kontextusba helyezve.

Kulcsszavak: centrum, Kelet-Közép-Európa, migráció, periféria

Summary

Looking at the Hungarian migration processes it is necessary to form an image of the trends of other reform countries in order to determine whether there is any modelable, typizable identity in the migration processes of these countries. Compared to the migration of the post-socialist countries, the common, controlled "developmental curve" of the 45-year-old Soviet sphere of affairs provides a basis. To reveal this decade-long, uniformized state of identity in migration in the years following the change of the system, it is worth examining the migration history aspects of some countries, the earlier stages and the significance. According to my hypothesis, the unified political and economic structure of the last decades would not have a united influence on the migration trends of the reform countries, especially after the change of regime. This paper explores the causes and effects of emerging processes with the help of country studies, all in a context of political history.

Keywords: centre, East-Central Europe, migration, periphery

---

¹ egyetemi adjunktus, Széchenyi István Egyetem; E-mail: bandy@sze.hu

A tanulmány a „Nemzetköziesítés, oktatói, kutatói és hallgatói utánpótlás megteremtése, a tudás és technológiai transzfer fejlesztése, mint az intelligens szakosodás eszközei a Széchenyi István Egyetemen” c. projekt támogatásával készült. Projekt azonosító: EFOP-3.6.1-16-2016-00017

Bevezetés

A kelet-közép-európai rendszerváltozások óta eltelt bő 25 évben a kedvezőbb munkavállalási és jövedelmi viszonyok elérésének céljából mintegy húszmillió ember hagyta el a régiót, főleg a nyugat-európai országok munkaerő-piacaira. A termékenységi ráta egész Európa-szerte alacsonyabb, mint a természetes népességnövekedés, az ENSZ adatai (un.org 2017) szerint 2100-ra a térség 15 országában kell több mint 30%-os népességcsökkenéssel számolni. A gyors népességfogyásban nagy szerepet játszó elvándorlás nem csak annak vonatkozásában generál problémákat, hogy csökken az országok lakossága, de abban is, hogy az elvándorlók fiatal, képzett, szakképzett emberek. Elvándorlásukkal nem csak munkaerejüket veszíti el társadalmuk, de fennáll annak veszélye is, hogy nem térnek vissza hazájukba, így elviszik a jövő demográfiai eseményeit is, gyermekeiket már az őket befogadó (foglalkoztató) új közegben vállalják és nevelik fel. További hátrányos hatások mérhetők a termelékenység-növekedésben, a szakemberhiányban, a betöltetlen álláshelyek számában, ez pedig megmutatkozik a vállalatok növekedésében is, mindez kihat a gazdaságok versenyképességére. A jelentős jövedelmi különbségek Kelet- és Nyugat-Európa között tovább mélyíthetik az amúgy is lassú ütemű felzárkózást.

A tanulmány felépítését tekintve hazánk és hat másik poszt szocialista ország, fókuszáltnan 20. századi migrációs trendjeit vizsgálja, módszertani repertoárjában a felhasznált adatok alapmintáját az érintett országok hivatalos statisztikái jelentik. A hipotézis vizsgálat, mely az egységes vagy különböző migrációs trendre keresi a választ, nem az egyetlen célja a munkának, fontos válaszokat kaphatunk arra is, hogy milyen migrációs egyenleggel rendelkeznek az adott országok, az elvándorlási hullámok okoznak-e általános vagy strukturális humán erőforrás krízist, a társadalmi mobilitás milyen mértékben hat az országok gazdasági és demográfiai eseményeire.

Kelet-közép-európai migráció – Országtanulmányok²

Az összehasonlító elemzéshez érdemes megvizsgálni az országok külföldön élő népességének arányát a hazai népesség százalékában. A vizsgálatban szerepelnek azok az országok, amelyek esetében részletesebb migrációtörténeti áttekintésre kerül sor, másfelől azok is, amelyek esetében csupán rövid, az uniós csatlakozást követő időszakról szóló leírás készül. A migráns népesség aránya a hazai népesség százalékában kifejezve (a hazai szakirodalomban kiváltképp Hárs vizsgálja) pontosabb információ annál, mint ha pusztán az egyes országokból elvándorlók számát vennénk alapul a következtetésekhez. A kelet-európai nagyrégió azon országai esetében, amelyek XX. századi történelmük egy jelentős szakaszában azonos módon a szovjet blokk uniformizált terheit viselték, érdemes megvizsgálni, hogy a rendszerváltozás után milyen irányokat vett a szabad munkaerő-áramlás. A fellelt adatok mélyebb áttekintésre, alaposabb kutatómunkára és adatelemzésre ösztönöznek, így a tanulmány további részében országtanulmányokon keresztül kerül sor a kérdéskör feltárására, valamint a megfogalmazott hipotézis megválaszolására.

Bulgária (nsi.bg 2014) A 7,2 millió fős Bulgáriában alacsony a bevándorlók száma, a teljes népesség csupán 1,2%-a. A 2007-es uniós csatlakozás után intenzívvé vált az érkező tranzitmigráció, melynek oka az ország új földrajzi helyzete, az ország az Európai Unió külső határa lett. A legális és illegális határátlépések egyaránt megerősödtek a Közel-Kelet, Észak-Afrika, a fekete-tengeri régió és a Nyugat-Balkán irányából. Bulgária az elmúlt években a honi populációból is migráns kibocsátó orszaggá vált. A lakosság 6%-a emigrált 1991 után, 10%-ban az aktív népesség tagjai, és az alacsony fertilitási rátával az elmúlt húsz évben összességében az ország elveszítette lakosságának 12%-át. A migráció 2009 után erősödött fel,

---

² A fejezet a szerző 2014-ben megjelent disszertációja és annak aktualizálása alapján készült (Bándy 2014a).

amikor csupán egy év alatt 19 000-ról 27 000-re emelkedett az országot elhagyók száma. A bolgárok legkedveltebb célországa Spanyolország, ahová csak 2010-ben 10 400-an érkeztek, 7%-kal többen, mint 2009-ben. Bár a célországból elvándorlók (re-migráció?) száma is jelentős mértékű volt, 2010-ben már 14 500-al nőtt a bevándorlók száma. Ez a szám tovább emelkedett 13 000 fővel, így 2011-re már 165 500-ra tehető a Spanyolországban élő bolgárok száma. További célországok Görögország, Olaszország, Portugália, ahol nincsenek megbízható adatok a migráns bolgárokról. 2015-ig tovább erősödött a migráció, új célországok kerültek a fókuszba, mint pl. az Egyesült Királyság és Németország. A bevándorlási és munkavállalási korlátozások feloldása drámai mértékű migrációs hullámot indítottak, így mára már Bulgária összes lakosságának 10%-a hagyta el az országot, ezáltal a 2004 után csatlakozott országok közül a második helyen áll a migráns népesség hazai lakosság számához viszonyítva. Bulgáriában rövid idő alatt drámai változást mutat az ország migrációs indexe is (PNMI). 2007 és 2009 között +1 volt, 2010 és 2012 között -13 lett. Ez azt jelenti, hogy 2009-ig, ha csekély mértékben is, de az országba többen érkeztek, mint az elvándorlók, ám 2012-re 13%-kal többen voltak az országot elhagyók. 2010 és 2014 között az előző időszakokhoz képest csökkent az elvándorlás, a nyolc poszt-szocialista országból az ötödik helyen állt a migráns népesség hazai lakosság számához viszonyítva, a migrációs index 2017-re -2,89-re alakult.

Litvánia (123.emn.lt 2014) Litvánia hasonló képet mutat, mint Bulgária. Az ország alig több mint hárommillió lakosságának migrációs intenzitása az uniós csatlakozás óta jellemző. 2004 óta 445 000-en hagyták el Litvániát. Legtöbben az Egyesült Királyságban vannak 135 000-en, 85 000-en Írországban, 45 000-en Norvégiában, illetve Spanyolországban 22 000 és Németországban 27 000 fővel. Mivel a migránsok száma 2010 után a válság hatására emelkedett meg, 2013-ra már a lakosság 14%-a emigrált. Ennek további okai még a fiatal korosztályok magas (35%-os) munkanélküliségi rátája, ami miatt 2010-ben a migránsok 55%-át a 20–34 éves korosztály tette ki. A litván migránsok esetében fontos megemlíteni a hazautalásokat. Már a csatlakozás előtt, 2001 óta folyamatosan emelkedik a hazautalások összege, 2009 és 2013 között megduplázódott. Így 2013-ban már 5,3 ezer milliárd litas volt a magán utalások száma, mely összeg a litván GDP 4,5%-a. A hazautalások a gazdasági válság után emelkedtek meg, kompenzálандó az otthoni nehézségeket és a munkanélküliséget. Az ország ekkor szembesült azzal, mekkora függőségben is van a hazautalásoktól és milyen veszélyt hordoz magában, ha azokat nem fektetik be hazai vállalkozásokba (a szerző megjegyzése: a magánutalásokat nem lehet egyértelműen megkülönböztetni a migránsok utalásaitól).

„... a hazautalás javítja az adott ország pénzügyi egyensúlyát azzal, hogy felfelé viszi az átváltási értéket, mérsékli az export versenyképességét azzal, hogy a helyi valuta értéke nő, hozzájárul az áru, a szolgáltatás szabad áramlásához.” (L. Rédei 2007, 598) „A hazautalt pénz regionális hatása, hogy a kedvezményezettet megtakarításra és befektetésre ösztönözi. A fejlődő országok többségében a lakosság megélhetését nem, vagy csak igen alacsony szinten képes biztosítani a helyi gazdaság. A munkavállalók egy része a fejlett világ országaiban vállal munkát, és keresetének egy részét hazautalja. Ezzel egyrészt segíti otthon maradt családját, másrészt megnövekedett fogyasztást jelent országa számára. A hazautalással kapcsolatos irodalom szerint jellemzően egy utalt dollár négy helyi dollár értékű beruházás elindítását teszi lehetővé. Növeli a helyi fogyasztást, mivel rendszeresen érkező pénzről van szó, nemcsak gazdasági, de morális, értékrendi hatási is kedvező. Mérsékli a foglalkoztatás iránti igényt. Mások szemében, akik ebben nem részesülnek, kiváltságot jelent. Egyeseket ez a kedvezményezett helyzet, elvándorlásra készítet. A hazautalt pénzek csak kisebb hányada jut helyi fejlesztésre. Amennyiben elegendő pénzmennyiség jut a beruházásra, akkor az hozzájárulást jelent a nemzetgazdasági növekedéshez.” (L. Rédei 2007, 598)

Az ország nettó migrációs indexe 2009-ben -17 volt, 2012-re -23 lett, mindez erős migrációra utal. 2014-ben fordulat következett be, a nyolc poszt-socialista ország „listáján” Litvánia második helyen állt az összlakosság számához mért elvándorlók arányát tekintve. 2014 és 2016 között a korábban tapasztalt migrációs fellendülés elérte zenitjét, nagyon enyhe mértékben lassulni kezdett, 2016-ban az ország harmadik helyen szerepelt, majd 2017-re -0,73-as migrációs indexet produkált.

Szlovákia (minv.sk 2016, employment.gov.sk 2016) A szomszédos Szlovákia 5,3 milliós lakosságú ország. Uniós csatlakozása után a közepes intenzitású migrációs országok közé sorolható. Ez azt jelenti, hogy a legintenzívebb 2007-es évben a lakosság 4,7%-a dolgozott külföldön. 2008-ra megközelítőleg 185 000 szlovák dolgozott külföldön, közel 43%-uk a fiatal, a 25–34 éves korosztály tagjai. Ez a szám 2009-re további 10%-kal emelkedett. A szlovákok többsége az Egyesült Királyságban (55%), a Cseh Köztársaságban (21%), Írországban (11%) és Ausztriában dolgozik. Érdeemes megemlíteni azt a tényt, hogy Szlovákiából nagyságrendben kétszer annyian mentek külföldre dolgozni, mint Magyarországról, kiváltképp igaz ez az Egyesült Királyság területére, holott a lakosságszám alapján ennek a fordítottját várnánk. A szlovákok magyarországi és cseh köztársasági munkavállalása a nyelvi akadálymentességen, valamint a Cseh Köztársaság esetében több évtizedes hagyományokon alapul. A legtöbb migránsnak középfokú végzettsége van (47%), és itt is igaz az a megállapítás, hogy az alacsony végzettségűek kevésbé mobilak, alacsony végzettségű migráns csupán a kivándorlók 4,5%-a volt. Egy bővítés utáni felmérés (Boeri et.al. 2009, 31,57,85) szerint a szlovák diplomások felülreprezentáltak a nyugat-európai alacsonyabb munkakörökben. Megjegyzendő, hogy ez nem szlovák sajátosság, a brain waste problémaköre egyre erősebben érezhető a képzett kelet-közép-európai munkavállalók nyugat-európai álláspiacon való elhelyezkedésekor is (Bándy 2014b). Rövidtávon, a hazai végzettség specifikus munkáknál jobban fizető, ám képzettséget nem igénylő, sok esetben prekariális pozíciók betöltése indokolt anyagi érdek lehet, de hosszútávon, az előrelépés lehetősége nélkül karriervesztéssel járhat. A csatlakozás utáni szlovák migráció felfutása 2007–2008-ig tartott, amikor az összes foglalkoztatott 10%-a, kb. 250 000 ember dolgozott külföldön.

2008-ban bekövetkezett egy visszatérési hullám. Hátterében a szlovák gazdaság erősödése és a hazai munkaerőpiac bővülése, a Korona erősödése állt, valamint a befogadó országokban is megmutatózó, válság utáni gazdasági visszaesés. Ekkor a nyolcas listán Szlovákia utolsó előtti helyen szerepelt, az elvándorlások mérsékeltebb ütemet vettek. Napjainkra a szlovák migráns munkavállalók 60%-a Csehországban, Magyarországon és Ausztriában dolgozik. Szlovákia migrációs indexére 2009-ben nincsenek adatok, 2012-re az index -14, amely az elvándorlási hullám visszajelzője. 2014-ig nagyfokú változások következtek be, az ország szinte egyedülállóan képes volt megfordítani a negatív trendeket, a 2017-es évet +0,01-es indexszel kezdte.

Cseh Köztársaság Érdeemes nagyobb távlatokra visszatekintve vizsgálni a Cseh Köztársaság adatait (Drbohlav–Rákoczyová 2012), amely közel 10,5 milliós népességével a legalacsonyabb elvándorlási számokat mutatja. 1950 és 1989 között 550 000 cseh disszidált, köztük magas számban a rendszer kötöttségeivel elégedetlen értelmiségiek. A '90-es évektől (szlovákoktól való 1993-as különválás után) az ország népszerű bevándorlási pontja lett az Európából (elsősorban Szlovákiából) és Ázsiából érkezőknek. Ebben az időben zajlott a cseh roma népesség tömeges elvándorlása, főleg Kanadába, majd az Egyesült Királyságba. A romák hasonlóan a többi kelet-európai országhoz a cseheknél is a legszegényebb munkanélküli réteg, a diszkrimináció előli meneküléssel magyarázták tömeges elvándorlásukat.

A cseh migrációt nagyon nehéz pontos adatokkal ismertetni. Az Európai Bizottság számára készült 2012-es tanulmány szerint a tartósan külföldre távozott cseh állampolgárok száma 101 000 és 250 000 közöttire tehető. Köztük van az a 35 000 és 70 000 közötti létszámra

becsült roma, akik a '90-es évektől hagyták el az országot. A tanulmány szerint a cseh migráció releváns faktora a magasan képzettek elvándorlása. A Cseh Köztársaságban végzettséget szerző orvosok, kutatók és tudósok 17%-a dolgozik külföldön. A migránsok főleg az Egyesült Államokba, Ausztriába, az Egyesült Királyságba és Franciaországba mentek. A cseh migráció neuralgikus pontja a brain drain. A kormányzat két kihívással is szembesül ennek kapcsán: ösztönözni kell a nemzetközi tapasztalatokkal rendelkező szakemberek visszatérését, valamint megteremteni hozzá a kedvező foglalkoztatási feltételeket. A döntéshozók nem választak átfogóan a magasan képzett munkaerő kivándorlásának problémájára, a nemzeti programok erőtlenek. Egyetlen program működik hatékonyan, a „Návrat” (Visszatérés), amely konkrét regionális programokra hívja vissza a külföldön hosszú távú kutatói tapasztalattal rendelkező akadémiai szintű képzetteket. Az ország migrációs indexe a legjobb a vizsgált országok közül. 2009-ben -4, és egyedülálló módon 2012-re sem változott, maradt -4. A Cseh Köztársaság az egyetlen, az elemzésbe vont országok között, amely 2000 és 2016 között mindig az utolsó vagy az utolsó előtti helyen zárt, nagyobb, és nemzetgazdasági szempontból veszélyesebb elvándorlási kilengések nem jellemezték. A 2017-es évet Csehország a régióban a legjobb, +2,15-ös migrációs indexen kezdte.

Románia 1862-ben Havasalföld és Moldva egyesülésével létrejött Románia. Független, önálló államként 1877 óta létezik. Ezekről a történelmi időktől kezdve kevésbé a románok migrációja, mint inkább a XX. század történelmi-területi eseményei állhatnak a vizsgálatok középpontjában. A románok migrációjáról először a szocializmus 1947 utáni megszilárdulásától, majd még inkább a Ceaușescu-rendszer 1960-as évekbeli kiépülésétől lehet beszélni. A többi szocialista országhoz hasonlóan szigorú korlátozások gátolták a szabad mozgást. A rezsim azonban igyekezett hasznot húzni az egyes nemzetiségek migrációjából. Az 1960-as években súlyos pénzeket követeltek a zsidó származásúak „elengedéséért”, majd a '70-es, '80-as években hasonlóan jártak el a németek anyaországukba való távozásának engedélyezésekor. A migránsokat gyakorlatilag egyfajta fejpénzzel megadóztatták, amely több százmillió dollár bevételt jelentett Ceaușescu-nak. A rezsim 1989-ben a kelet-európai rendszerek között egyedüli véres módon bukott meg, olyan súlyos örökséget hagyva maga után, amelyek egyike az etnikai viszonyaiban megmérgezett társadalom volt. Erre a drámai összeomlásra volt az egyik reakció a társadalom belső és külső migrációjának megindulása. 1989 és 1992 között elkezdődött egy tömeges politikai menedékjogi migráció, melynek eredményéül 1992-re 116 000 román állampolgárságú, jobbára magyar és német etnikumú személy kért menedéket külföldön. 2002-re a németek szinte teljesen elhagyták az országot és a magyarok száma is megtizedelődött. Már 1993-tól megkezdődött egyfajta konszolidáció is, lelassult az elvándorlás, és a nyugat-európai országok akkor még szigorúbb idegenrendészeti szabályai miatt, a román vendégmunkások legfőbb célországa Magyarország lett. A vendégmunkások elsősorban román nemzetiségűek voltak (Soltész 2013, 1–6).

A következő fordulópont a 2002-es év volt, amikor az unió országaiba utazáshoz addig kötött vízumkényszer megszűnt Románia számára. 2002 és 2008 között megindult egy olyan fajta migráció, amelynek jellege nem kizárólag legális módon zajlott és a megközelítőleg 2,5 millió fő tömeges migrációja már azt eredményezte, hogy minden tízedik román külföldre távozott. Ekkor kezdődött el a roma populáció tömeges elvándorlása is. A románok többnyire azokba a dél-európai országokba mentek, ahol nagy létszámban jelenhettek meg a feketegazdaságban. Tömegesen álltak rendelkezésre olyan munkák, amelyek nem igényeltek szakképzettséget, így a fiatal férfiak főleg a mezőgazdaság, az építőipar területén tudtak segédmunkakörökben elhelyezkedni, a nők pedig háztartási segédmunkákban. Ez azonban nem jelentette azt, hogy a román tömegmigrációban kizárólag a képzetlenek vettek volna részt, ugyanis a hazai értelmiségi bérek színvonala olyan alacsony volt, hogy akár egy mezőgazdasági idénymunka is jóval magasabb fizetést jelentett, mint egy hazai, pl. pedagógusi állás. Tovább

könnyítette sokak helyzetét az a nyelvi hasonlóság is, ami a román és a spanyol, valamint olasz nyelv között van. Az Olaszországba érkező migránsok iskolai végzettsége általában alacsonyabb volt, mint azoké, akik Spanyolországba mentek. Közülük kerültek ki azok a legszegényebb roma migráns rétegek, akik az olasz külvárosok területein „letelepedve” kialakult hatalmas sátorvárosok lakói lettek. A megszorodó bűncselekmények miatt, amelyeket vélten vagy valóban egyre inkább a román romákhoz kapcsoltak, az olasz társadalomban „morális pánik” keletkezett. Erre a pánikra a hatóságok diszkriminatív módon reagáltak a romákkal szemben, amelyet a román kormány elítélt, de mind a kormány, mind a többi, nem roma román migráns igyekezett a leghatározottabban elhatárolódni a roma közösségektől.

A 2011-es romániai népszámlálás (insse.ro 2012) a 2002-eshez képest 2,6 milliós fogyást mutatott, ami elsősorban a migrációnak tudható be, és a közel 22 milliós ország lélekszáma alig haladta meg a 19 milliót. A népszámlálási adatok arra is rávilágítottak, hogy a magyarok elvándorlása lelassult, arányaiban jóval kevesebben hagyják el Romániát, mint a románok. Árnyalja a helyzetet – az Európában mindenhol gondot okozó demográfiai helyzet is – a román társadalom elöregedése. 2010-ben az OECD adatai szerint a Spanyolországban élő románok száma több mint 800 000 fő volt, az Olaszországban élők száma 850 000 (oecd.org 2009). A 2008-as válság magas munkanélküliséget okozott a két déli országban, ami érintette a migráns munkavállalókat is. Ekkor sokan hazautaztak, de nem minden migráns tudta ezt megtenni. Egyrészt a hazai kilátástalan helyzet (munkanélküliség), illetve az otthoniak erős függése a hazautalásoktól, sokakat maradásra készítetett. Az otthoni bizonytalanság helyett inkább választottak még alacsonyabb presztízsű, akár illegális, de legalább fizető munkákat. Az újabb fordulópontra 2010 után következett be, amikor a célországok kibővültek. Németországba, majd később az Egyesült Királyságba is megindult a román bevándorlás. Ez a hullám főleg az Egyesült Királyságban okozott egyre növekvő aggodalmat, hiszen már a 2014-es korlátozások eltörlése előtt olyan román (és bolgár) tömegek jelentek meg az országban, amely óriási politikai és társadalmi ellenkampányt indított útjára. Az Egyesült Királyság Nemzeti Statisztikai Hivatala szerint 2014 első három hónapjában 140 000 román és bolgár munkavállalót regisztráltak, és csak az utolsó 12 hónap alatt 28 000-en érkeztek a két országból. A 2014-es év erős felhangjai az Egyesült Királyságban inkább szólnak a román „szociális turizmusról”, mint az Európai Unió egyik legfontosabb vívmányáról, a szabad munkavállalás lehetőségéről. Az ország migrációs indexe 2009-ben is magas volt -21, 2012-re pedig egyértelműen mutatja a még határozottabban felerősödő elvándorlást, az index -27. Románia a rendszerváltozások óta 10 éven keresztül vezette az elvándorlási statisztikát a régióban, és csak annak köszönhető, hogy a harmadik helyre szorult, hogy a két balti országban, Lettországban és Litvániában 2010-től robbanásszerű elvándorlási hullám alakult ki. 2016-ra visszaszorult az elvándorlások száma, korábbi vezető pozíciójából az ország az ötödik helyre került. Ennek eredményeképp, 2017-ben Románia már mérsékeltebb, -0,24-es indexszel indult.

Lengyelország A lengyel történelemben akár politikai, akár gazdasági szempontból, de már „ősidők” óta jelen van a migráció. A XVIII. század második felétől, az egész XIX. században, a legyőzött katonák és katonai vezetők politikai emigrációja zajlott, akik az ellenzéki politikai elnyomás elől menekültek. A XIX. és XX. század fordulóján a tömeges, gazdasági indíttatású kivándorlás volt jellemző. Az 1870-es évektől az első világháború kitöréséig csaknem 3,5 millió ember vándorolt ki a lengyel területekről, akik közül közel 2 250 000-en választották a tengerentúli területeket, elsősorban az Egyesült Államokat. Ez az első világháború előtti teljes lengyel népesség 10%-a. A két világháború közötti időszakban 2,1 millióan hagyták el Lengyelországot elsősorban Franciaország, Belgium, Németország, valamint az amerikai kontinens irányába. Szintén ebben az időszakban volt jellemző a

lengyelek német mezőgazdaságban való szezonális foglalkoztatása is, de ez a háború után a kommunista rezsimben már nem folytatódott.

1945-től a kommunizmus 1989-es bukásáig a lengyel hatalom a szovjet blokk elszigetelt migrációs politikáját folytatta. Lengyel állampolgár nehezen hagyhatta el az országot a szigorú útlevél- és vízumpolitika miatt. Az 1950-es, '60-as években voltak próbálkozások a lengyel munkaerő toborzására a nyugat-európai munkaerőpiacra, de az ország politikai hatalma nem volt nyitott ezekre a munkaügyi megállapodásokra. Amikor az állam engedélyt adott magánszemélyek kiutazására, mindig meghatározta a külföldön tartózkodás időtartamát. Így akik a jobb élet reményében engedélyt kértek ezekre a meghatározott időtartamú kiutazásokra, azzal a céllal, hogy „disszidálnak”, nagyon nehezen hozták meg döntésüket, mert tudták, hogy nem térhetnek vissza. Ennek ellenére a háború utáni időszakban mégis 6 millióan (!) hagyták el az országot. A kommunista korszak lengyel bevándorlóinak elsődleges célországa Németország volt, ahová ugyan illegálisan érkeztek, de ha dokumentumaikkal bizonyítani tudták német származásukat (Aussiedler), befogadták őket. Ez az etnikai alapú befogadás 1991-ig tartott, ezt követően az Aussiedler státusz bizonyításához szigorúbb lett az eljárás rend, és már sokkal több követelménynek kellett megfelelnie a kérelmezőnek.

A rendszerváltás hatása hamar megmutatkozott a lengyel migrációban, de az igazi nagy hullám az uniós csatlakozás utáni első két évben következett be (Iglicka–Ziolek–Skrzypczak 2010). 2005 és 2006 között megduplázódott a kivándorlók száma. A lengyel statisztikai hivatal (GUS) adatai szerint 2009-re már 1,9 millió lengyel tartózkodott tartósan külföldön az új vándorlások eredményeképp főleg Nyugat-Európában. A lengyel statisztika (stat.gov.pl 2016) alábecsüli ezt a számot, más nemzetközi források szerint ez a szám közelebb van a 2,4 millióhoz. A külföldön élő lengyelek 47%-a 20 és 34 év közötti fiatal és kiválóan boldogulnak, a hazai helyzetet szemlélve visszatérési szándékuk csekély, valamint családalapítási terveiket is a befogadó országban kívánják megvalósítani. Terveiket nem csak a külföldi jobb fizetések, de a lengyelhez képest jóval kedvezőbb nyugat-európai családtámogatási rendszer is erősíti. A gazdasági válság hatására sem a hazatérés volt a lengyelek válasza, hanem másik nyugat-európai országba költöztek, ahol kevésbé volt érezhető a válság (Norvégia, Svédország, Hollandia). Legkedveltebb célországaik a 2004-es csatlakozás előtt Németország, az Egyesült Államok, Olaszország, majd a csatlakozást követően ez markáns fordulatot vett elsősorban az Egyesült Királyság irányába és Írországra. A XXI. századi migráció legintenzívebb éve 2008-ban volt, amikor csak a 20 és 29 év közötti korosztály tagjai közül egy millióan emigráltak. A lengyelek legnagyobb számban – a migráció irányainak kiterjedése után – Németországban vannak 1 500 000-en (oecd.org 2010), ebből az új migránsok 440 000-en, és az Egyesült Királyságban 530 000-en (oecd.org 2010), valamint Írországra 63 000 fő (oecd.org 2008). (A lengyel külügyminisztérium szerint a lengyel diaszpóra 15–16 millióra becsülhető világszerte, a teljes diaszpóra 40 000 000 fő, melyet a már állampolgárságot szerzett korábbi migránsok és a leszármazottak alkotnak.)

Lengyelország uniós csatlakozása után a Világbank adatai szerint a hazautalások összege megduplázódott. 2004-ben 4,7 milliárd dollár, majd 2008-ban már 10,7 milliárd dollárt utaltak haza a migráns munkavállalók. 2009-re ez az összeg 8,5 milliárdra csökkent, bizonyára a válság hatására. A legtöbb utalást 2004-ben Németországból indították, az összes utalás 35%-át, 2007-ben 34–34%-ot az Egyesült Királyságból és Írországból. Ebben az évben a német utalások 13%-ra csökkentek. A lengyel diaszpóra változására utal a 2009-es adat, amikor a világ „egyéb” részeiből 35%-os volt az utalások mértéke, a német utalás 24%, Írországból 19%, az Egyesült Királyságból 16%. A hazautalások kedvező hatással vannak a gazdaságra, a migrációnak köszönhetően pedig a munkanélküliség sem öltött gigantikus méreteket, a migráció nélküli 3,5 millió ember helyett így „csak” 1,9 millió főt érintett. A lengyelek esetében kiemelhető a migráns közösségek „legendás” összetartása is, amiről már egy televíziós sorozat

is készült a lengyel közszolgálati csatornán „Londoniak” címmel. A lengyel migrációs index 2009-ben a magyarhoz hasonlóan -15 volt, de amíg a magyar emelkedett a lengyel a markáns elvándorlási számok ellenére -14 lett. Habár a lengyeleket tradicionálisan „migráns népnek” aposztrofálja a köznyelv, ha áttekintjük a 2000 és 2016 közötti migrációs egyenleget, azt láthatjuk, hogy a 2004–2008-as időszakot kivéve, a lengyelek inkább voltak a sereghajtók táborában, vagy a középmezőny végén, mint a migráció éllovasai között. 2014 és 2016 között ismét érintette az országot egy kisebb hullám, amely által a migrációs index 2017-re -0,47-en alakult.

Magyarország A magyar migrációtörténet, kapcsolódva az európaihoz négy szakaszban mutatható be (Sik 2012). Az első szakasz 1870–1919 között, a gazdasági növekedés, összeomlás, stagnálás, és hanyatlás kategóriáival írható le. A nemzetállamok kialakulásának korszaka ez, a népesség mozgását korlátozó hatások nélkül. A vándorlások legfőbb résztvevői a szabad munkások és a szerződéses munkások voltak. Ebben az időszokban sem útlevelekre, sem beutazási papírokra nem volt szükség, és az 1800-as évek elején bevezetett útlevel- és vízumrendszert, a munkaerőhiány miatti félelem okán az európai országok is felszámolták. Európai és tengerentúli országok ipara épült ki a bevándorló munkások által. A magyarok főleg az Egyesült Államok gyáraiban és gazdaságaiban dolgoztak, hazai kötelezéseiket megőrizve, jövedelmük jelentős részét hazaküldve, elsődlegesen hazai földvásárlás céljából. A második szakasz mozgalmas és vészterhes történelmi időszak volt 1919 és 1945 között. A háború miatt szétesett gazdasági rend megszüntette a korábbi munkaerőmozgásokat. A markánsan kialakuló nemzetállami rend a határok megerősítésével járt, az etnikai tisztogatások pedig felerősítették a menekültek sokaságának tovább szaporodását. „A migráció ellenőrzési rendszerére irányuló korábbi törekvéseket felülvizsgálták, és történelmileg újszerű határellenőrzési formákat fejlesztettek ki. Most már az egyének engedélyre volt szüksége, hogy belépjen egy országba, és ott maradjon, létrehozva ezzel mind a belföldiek – akiknek nincs szükségük engedélyre – és az idegenek, mint az adott államban legálisan, illetve illegálisan tartózkodók közötti megkülönböztetést. Az engedély kibocsátás feletti hatalom a központi kormányzatban összpontosult.” (Sik 2012, 15)

A harmadik szakasz 1946 és 1989 között a bipoláris világrend és a hidegháború időszaka. Feszült és gyanakvó időszak, a határok mindenkor legerősebb felügyeletével. A Nyugatra jutás a szocialista blokkban a legnagyobb szigorral volt korlátozva, a Nyugat befogadását pedig csak a legindokoltabb politikai menekült státusszal lehetett elérni. A nemzeti határok korlátozták a tömegek áramlását. A II. világháborúban elszenvedett emberi veszteségeket kompenzálандó, főleg a nehézipar férfi munkaerő igényeit a nyugat-európai államok nemzetközi munkaerő egyezményekkel igyekeztek pótolni. Franciaországba főleg a Maghreb országokból, Angliába a korábbi brit gyarmati területekről (British passport holders) indiai, pakisztáni bevándorlók érkeztek. A német munkaerőpiacon a török vendégmunkások jelentek meg. Magyarországon a szovjet érdekövezet határozta meg a fejlődést. Az időszak első nagyfokú elvándorlása az 1956-os forradalomhoz köthető, amikor 1956–57-ben (6 hónap alatt) mintegy 194 000 ember hagyta el az országot. Ez olyan fokú népvesztés volt, amely 70%-kal meghaladta az 1956-os természetes szaporulatot. A disszidáltak több mint fele 25 éven aluli volt, legmagasabb arányban a katonaköteles korú 20 éves férfiak. Az eltávozók 2/3-a kereső korú volt, jelentős számban értelmiségiek, egyetemisták, valamint nem mezőgazdasági fizikai dolgozók, szakképzett munkások. Az 1956–57-ben disszidálók csupán 6%-a tért vissza 1957 májusáig.

Az 1958 és 1987 közötti időszak az enyhe elvándorlás időszaka, évente átlag 2 450 fő hagyta el Magyarországot. Már ennek az időszaknak az utolsó éveiben, de különösen 1988 és 1991 között egy megforduló trend volt érzékelhető, jelentősebb bevándorlási hullám érte el Magyarországot. A romániai csökkenő életszínvonal és a Magyarországon kialakuló fogyasztói

társadalom, valamint a román autoriter hatalomgyakorlás növelte a Magyarországra történő bevándorlási számokat. A hatalom nemzeti alapú szolidaritása segítséget jelentett a kitelepülőknek, menekülőknek. Ez a hullám 1993-ig tartott és 120 000 romániai magyar bevándorlását eredményezte Magyarországra. 1992-től kisebb mértékű kivándorlás volt tapasztalható. Ennek oka a viszonylag magas életszínvonal (GDP/fő, PPS) a kelet-közép-európai rendszerváltó országokban. Fontos jellemzője a korszaknak, hogy a rendszerváltó országok, gazdasági felemelkedésük zálogát a külföldi működő tőke (FDI) beáramlásában látták. A betelepülő nyugati cégek gyorsan felszívták a képzett munkaerőt, vonzó jövedelmeket és munkakörülményeket kínálva.

1999-től enyhén növekvő, ingadozó, a jogszabályi változásokat tükröző bevándorlás volt megfigyelhető. A magyarok elvándorlása az 1990-es rendszerváltást követően nem mutatott ugrásszerű számokat, az országba beáramló külföldi működő tőke és a szabad vállalkozás lehetősége, a liberalizált gazdaság biztató jövőképet mutatott. Magyarország migrációs vonzereje a '90-es évek közepétől a romló gazdasági helyzet hatására csökkenni kezdett, de a kivándorlás még nem volt szignifikáns. A kivándorlás növekedése majd 2007-től enyhébben, 2011-től erősebb mértékben lett tapasztalható. A migrációs potenciál alakulására 2004 és 2010 között terelődött számottevően a kutatók figyelme, ennek oka az uniós csatlakozást megelőző prognózisok és találgatások.

A migrációs potenciál mérését a rendszerváltás után az 1993–2001-es időszakban, egy kutatássorozatban mérte a Sik Endre vezette kutatócsoport. Az akkori felmérések két fontos eredményt mutattak: „Egyrészt, hogy az 1990-es években a 15 év feletti népesség migrációs potenciálja megközelítőleg változatlan és alacsony volt, másrészt pedig, hogy 2001-re a migrációs potenciál több mint kétszeresére nőtt.” (Sik–Simonovits 2002, 207) Az elmúlt tíz év elemző kutatásai (kiváltképp Gödri, Hárs, Sik, Simanovits munkái) és felmérései, a szociológiai modellek kérdőíves eredményeivel összefüggésben vizsgálva, elmondható, hogy a magyar migrációs potenciál az uniós csatlakozás várakozásai ellenére, a környező országokkal is összehasonlítva alacsony. A migrációs potenciál társadalmi bázisának vizsgálatakor megállapítható, hogy a magyarok esetében (is) az iskolázottság nem hat jelentősen a külföldi munkavállalási hajlandóságra. A magyarok migrációs készsége nem kifejezetten az ún. taszító tényezőkön múlik, mint pl. az életszínvonalal való elégedetlenség vagy kilátástalanság, hanem inkább a lehetőségek megragadása, a jobb életszínvonal, vagy a szakmai kiteljesedés, a karriervágy készíti arra a munkavállalót, hogy külföldön vállaljon munkát. A migráció specifikus elemei közül, azonban a nyelvismeret a legnagyobb erővel bíró tényező, amely megmutatkozik annak vonatkozásában, hogy a nyelvtudással rendelkezők migrációs hajlandósága a 2–3 szorosa a nyelveket nem beszélőkének. Az életkori sajátosságok esetében elmondható, a 30 év alattiak a legaktívabbak, migrációs szándékuk 9–10%, ez az átlag kétszerese.

A munkaerőpiaci helyzet tekintetében a migrációs hajlandóság legerősebben a munkanélküliek között lelhető fel, szándékuk az átlag háromszorosa. Az aktív dolgozók valamivel átlag feletti, az inaktívak jóval az átlag alatti szándékkal rendelkeznek. A külföldi munkavállalási szándék nem nő egyenes arányban az iskolázottsággal, de annyi megállapítható, hogy a nyolc általános iskolai, vagy ennél is alacsonyabb végzettséggel rendelkezők migrációs potenciálja alacsony, 2,2% illetve 0,5% (tarki.hu, ksh.hu 2015). Azonban a végzettség önmagában nem elég, fontos a kompetencia, továbbá az alacsony végzettségűek általában kisebb földrajzi térben keresik lehetőségeiket, míg a magasabb végzettségűek tágabb térben is megtalálhatják elvárásaikat. Magyarország munkaképes korú lakosságának összetételét vizsgálva elmondható, hogy a migrációs potenciál alacsony. Azonban vannak olyan csoportok, mint pl. az egészségügyi dolgozók, akikről elmondható a kifejezetten magas migrációs hajlandóság. 2010 óta szinte minden évben ezernél több orvos, és összességében 1500–1900

egészségügyi dolgozó távozik külföldre (eekh.hu 2016). Ha figyelembe vesszük, hogy évente megközelítőleg ezer orvos végez Magyarországon, az orvosi egyetemeken, ez a szám humánereőforrás krízist jelent az egészségügyben.

Az Európai Bizottság több tanulmányban is igazolta; az elmúlt 5–6 évben az új tagországokból évente összesen 200 000 fő munkavállaló jelenik meg az „EU15-ök” valamelyik országában. A vártnál gyengébb magyar érdeklődés pedig meglepte a szakembereket is, akik szerint a régi tagországok korlátozásai eleve csökkentették a magyarok amúgy is alacsony munkavállalási kedvét. Sokak számára visszatartó erő a nyelvismeret hiánya, amely rögtön az első lépéseknél a külföldi elhelyezkedéssel kapcsolatos hivatalos ügyek intézésénél akadályt jelent. A magyarok migrációs szándékát hátráltatja még a gyenge migrációs hálózat: a korábban külföldre távozott magyarok jellemzően sem egymással, sem az újonnan érkezőkkel nem ápolnak széles kapcsolatrendszerrel. (Az összehasonlítás alapja a kifejezetten erős lengyel migrációs hálózat) Azonban a TÁRKI több éves felméréseinek összehasonlításával elmondható, hogy a magyarok a csatlakozás óta már egyre többen és szívesebben vállalnának külföldön munkát, ám az ország végleges elhagyására kevesebben vállalkoznának. A leggyakoribb életpálya modell szerint, a külföldön munkát vállalók célja, a hazai egzisztencia megerősítése a külföldön megszerzett és tervezetten tartalékkolt jövedelem által. Ez azzal függhet össze, hogy mára a szabad mozgás korát éljük, gyakorlatilag nincs „hivatalos” korlátozó tényezője az ország elhagyásának, és a megismerhető jobb, vagy jobbnak vélt lehetőségek is elindulásra készíthetik a vállalkozóbbakat. A felsőoktatási intézmények hallgatóinak körében kiugróan magas a külföldi munkavállalás iránti kedv, minden második hallgató vállalna külföldi munkát, ha ez relatív rövid ideig tartana, annak biztos ismeretében, hogy hazatérnek. A migráció tehát tervezhető, ám mégis egy olyan kockázatos döntés, amelynek következményei hosszú távú kihatással vannak az egyénre és környezetére egyaránt. Az elvándorlási tendenciák felerősödése a 2010 és 2012 közötti időszakról figyelhető meg. A 2012-es év TÁRKI Omnibusz felmérése egyre aggasztóbb adatokkal szembesít (Hárs 2012).

A 2010 utáni migráció felerősödésének több okát is lehet említeni, úgy, mint a korábbi bérelőny, a reálkeresetek csökkenése, stagnálása, mellyel párhuzamosan a munkanélküliség növekedése, stagnálása tapasztalható. A szociális rendszerekben megjelenő megszorítások, az ellátatlanság fokozódása és a bizonytalannak ítélt gazdasági változások egybeestek az uniós munkaerő-piac kiterjedésével (Ausztria és Németország korlátozásainak feloldása). Az oktatási rendszerben és az egészségügyi rendszerben egyaránt bekövetkező kedvezőtlen változások szinte hívó szót jelentettek a fiatal generációk „megindulásához”, amely mögött az infokommunikációs világ (social network) korlátlan információs bázisa, naprakész rendszere a segítség a döntéshozatalban. A felmérések azt mutatják, minden ötödik magyar, a fiatalok közül minden második tervezi külföldi munkavállalását. 2005 óta megduplázódott a külföldön élő magyar regisztráltak száma. A Német Statisztikai Hivatal (destatis.de 2014) adatai szerint Németországban 10,7 millió legális migráns él, származásuk szerint 194 országból. Magyarország ezen a listán, a negyedik helyen áll, a magyarok számára Németország az egyik legvonzóbb migrációs célterület. A DESTATIS adatai szerint 2011-ben 82 760 magyar dolgozott az országban, 38,8 év átlagéletkorral, valamint átlagosan 9,7 év telt el odaérkezésük óta. Ezeknek az adatoknak a migráció felerősödésére utaló jele abból szűrhető le, hogy a kiköltözők száma tendenciózusan növekedett: 2009-ben 3 000 fő, 2010-ben már 8 000 fő, 2011-ben 17 000 fő, 2012-ben pedig több mint 19 000 magyar jelentette be a hatóságoknál letelepedési szándékát. Ausztria vonzása szintén elég erős a magyar munkavállalók számára. A vizsgált időszakban az Osztrák Statisztikai Hivatal (statistik.at 2012) adatai szerint több mint 49 000 magyar dolgozott az országban. Ez azt jelenti, hogy csak 2011-ről 2012-re 30%-kal növekedett az ausztriai migráció. Ez a szám azonban még nem tartalmazza az észak-nyugat-dunántúli régióból ingázókat, akiknek számát csak Sopronból indulva 8 000 főre lehet becsülni

naponta. A magyarok számára legnépszerűbb harmadik terület, Anglia vonatkozásában szinte csak becslések állnak rendelkezésre. A 2011-es évben rendelkezésre álló adatok 39 000 magyarról számolnak be (Guardian 2011, HVG 2012), azonban a 2011-es évben megszüntetett kötelező regisztráció óta a becslések szerint 120 000-re tehető az angliai magyarok száma, családtagokkal együtt számolva, 2017-ben ez a szám 200 000-re becsült. Az elvándorlások tekintetében Magyarország 2000 és 2008 között az utolsó helyen szerepelt a „nyolcak” között, a legalacsonyabb migrációs hajlandósággal. 2008 és 2014 között egy olyan fellendülés volt tapasztalható, amikor hazánk először a hatodik, majd a negyedik helyre jött fel az elvándorlás intenzitását tekintve. A fellendülés időszakát nem követte újabb hullám, mintha lecsengett volna, de legalábbis nem mutat intenzitást az elvándorlás. Ennek eredményeképp 2017-re a magyar migrációs index a régióban a második legjobb helyen +1,34-en áll.

Figyelembe véve azt, hogy a kiköltözők jelentős hányada a fiatal generációkból kerül ki, hazai kötelekeik lazábbak, mintegy könnyebben „eltéphetők”, így jelentősen lecsökkenhet a hazatérő migráció esélye. Ők azok, akiket szinte „csak” szüleik, testvéreik kötik Magyarországhoz, sem gyermek, sem egzisztencia nem tartóztatja őket. Sokszor barátaik elvesztése sem kell, hogy nyomassa őket, hiszen gyakran a barátok, egymással összefogva indulnak el, közösen vállalva a kezdeti beilleszkedés anyagi és lelki terheit egyaránt. Ezek a fiatalok aztán legaktívabb éveiket eltöltve, egzisztenciájukat, magánéletüket a célországban kialakítva kevés eséllyel, de legalább is bizonytalanul meghatározhatóan térnek vissza Magyarországra. Ez a helyzet pedig nem áll meg ennyiben, tekintve, ha ezek a fiatalok nem térnek haza korai aktív éveikben, elviszik magukkal a jövő demográfiai eseményeit is.

A migráció mérése olyan statisztika korlátokkal küzd, mind Magyarországon, mind a befogadó országokban, hogy az adatok és tükröstatistikák sem adnak megbízható eredményt. Csupán következtethetünk arra, hogy az országot hosszabb-rövidebb időre elhagyók, akik külföldön élnek és dolgoznak, jóval magasabb létszámban vannak, mint amit a hazai statisztikai adatok és a sokszor foghíjas tükröstatistikák mutatnak. Az elmozdulásokat sem lehet megítélni, azok időtartama nem rögzíthető. Mennyire hosszú távúak, esetleg véglegesek-e, a visszatérő migráció milyen esetekben tényleges visszatérés, és mikor egy újabb kivándorlás előtti állomás? Az sem kizárt, hogy a migráns további célországokban jelenik meg. A támpontok bizonytalanok, a migráció az egyik legnehezebben „jósolható” társadalmi jelenség.

Összegzés

A tanulmányban olyan kelet-közép-európai migrációs kitekintés született, amelyben egy részletes hazai helyzetkép is felvázolásra került. Valamennyi kelet-közép-európai országnak problémát okoz a migráció. Az alacsonyabb gazdasági fejlettségű országokból érhető módon népességmozgás van a nyugat-európai fejlettebb országokba. De mind az okok, mind a rásegítő mechanizmusok különbözőek.

1. táblázat: Nettó migrációs index a vizsgált nyolc poszt-socialista országban 2017. január 1-jei állapot szerint

Hely	Ország	Index	Hely	Ország	Index
1.	Lettország	-6,2	2.	Bulgária	-2,89
3.	Litvánia	-0,73	4.	Lengyelország	-0,47
5.	Románia	-0,24	6.	Szlovákia	+0,01
7.	Magyarország	+1,34	8.	Csehország	+2,15

Forrás: <https://www.indexmundi.com/g/r.aspx?c=bu&v=27>

A fenti táblázatban összefoglalásra kerültek, az országtanulmányokban feltüntetett nettó migrációs index adatok. A táblázatból kiolvasható, hogy 2017-re minden országban konszolidálódtak a korábbi évek kiugró és alapvetően negatív migrációs adatai, hazánk szempontjából pedig fontos üzenetet hordoz a mutató. Magyarország pozitív indexe azt mutatja, hogy az elvándorlás mértéke kisebb, mint az országba való bevándorlás, vagyis csupán a vándorlás tekintetében nem lehet hazánk esetében negatív tendenciákról beszélni. (Magyarország és Csehország a legjobb mutatókkal bíró országok) Természetesen ez a pozitív egyenleg nem enyhíti a különböző szakterületek strukturális humán erőforrás krízisét (pl. egészségügy, egyes szakmunkák), azonban ennek a problémának vetületei nem tartoznak jelen tanulmány mondanivalójához, az egy külön, teljes értékű, fókuszált munkát igényel.

Az adatok elemzésével arra a következtetésre juthatunk, hogy a kelet-közép-európai országokat nem lehet egyetlen migrációs modellbe beilleszteni. Nincs egységes „keleti trend”, egészen más képet mutat a lengyel vagy román mobilitási hullám, mint a magyar vagy szlovák. Több, korábban megalkotott modell megállapításaihoz is lehet nyúlni, amely magyarázza ezeknek az országoknak a migrációs trendjeit. Ezek szerint leginkább Tilly (2000a, b) típusaiból lehetne választani, de azok közül sem egyet. Tilly öt típusából három kapcsolódhat bizonyos pontokon a kelet-közép-európai trendekhez. Fellelhető a körkörös migráció, amikor a migránsok megőrzik hazai kötelekeiket, időszakosan vállalnak külföldi munkát, jelentősek a hazautalások, és határozott a re-migrációs szándék. Erre találni példát a románok és lengyelek, de a litvánok esetében is. A lengyelek „tradicionálisan migráns nép”, munkavállalási célú népességmozgásuknak történelmi távlata van. Egy másik jellemző a láncmigráció, amikor a rokoni vagy háztartási kapcsolatok láncolatai mentén történik a vándorlás. Ebben az esetben a román példát lehet kiemelni. Végül ide sorolható a karriermigráció, amely kifejezetten az individuum jellemzője, aki megragadja a kínálkozó lehetőséget. Két határozott példája ennek a migrációnak a cseh és magyar migráció.

Az új mobilitási formák hasonlóak, de az egyes országok migrációs trendjeit vizsgálva a kelet-közép-európai nagyrégió inkább mutat heterogén jelleget, közös jellemzőkkel nem leírható migrációs térség. Az országtanulmányokban vizsgált országok kivándorlási trendjei, akár a régebbi időszakokat vizsgáljuk, de fókuszáltnan az elmúlt húsz évet jellemezzük, eltérő irányultságot és intenzitást mutatnak. Egyértelműen bizonyítható ez, ha pl. az alacsony cseh és a hozzá képest magas szlovák migrációt hasonlítjuk össze, ahol közös történelemmel és hagyományokkal rendelkező két országot vizsgálunk. Migrációs trendjük azonban teljesen különböző, vagyis a hagyományokkal eleve nem magyarázható a magas vagy alacsony migrációs hajlandóság. Inkább magyarázható a két ország különválása utáni eltérő fejlődési úttal. Végezetül, a feldolgozott adatok ismeretében megállapítható, hogy egységes kelet-európai migrációs trendet nem lehet kimutatni, a vizsgálatok igazolják a hipotézist.

Irodalom

- Bándy K. (2014a): *A magasan képzett magyar munkaerő migrációs hajlandósága és a tanulmányi mozgás, mint motivációs tényező*. Doktori értekezés. Széchenyi István Egyetem, Győr. p. 286.
- Bándy K. (2014b): *A magasan képzettek elvándorlásának tendenciái. Fókuszban a brain-waste. Társadalomkutatás*, 4. 323–335. o.
- Boeri et.al. (2009): *Labour mobility within the EU in the context of enlargement and the functioning of the transitional arrangements. Background report*. European Integration Consortium. Nuremberg.

- Drbohlav D., Rákoczyová M. (2012): *Social Impact of Emigration and Rural-Urban Migration in Central and Eastern Europe. Executive Summary – Czech Republic*. On behalf of the European Commission DG Employment. Social Affairs and Inclusion.
- Hárs Á. (2012): *TÁRKI Omnibusz Felmérés 2012. március* http://www.tarki.hu/hu/news/2012/kitekint/20120523_migracio.html Letöltve: 2017. 09. 10.
- Iglicka K., Ziolk-Skrzypczak M. (2010): EU Membership Highlights Poland's Migration Challenges. *The Online Journal of the Migration Policy Institute*. <http://www.migrationpolicy.org/article/eu-membership-highlights-polands-migration-challenges> Letöltve: 2017. 08. 06
- L. Rédei M. (2007): Hazautalások Kelet- és Közép-Európába. *Statisztikai Szemle*, 7. 581–601. o.
- Sik E. (vál., szerk.) (2012): *A migráció szociológiája 2. E-tankönyv*. http://www.tarki.hu/hu/about/staff/sb/Migracio_Szociologiaja_2.pdf Letöltve: 2017. 08. 21.
- Sik E., Simonovits B. (2002): Migrációs potenciál Magyarországon, 1993–2001. In: Kolosi T., Tóth I. Gy., Vukovich Gy. (szerk.) *Társadalmi riport*. TÁRKI, Budapest. 207–219. o.
- Soltész B. (2013): Kivándorlás Romániából a XXI. század elején. *International Relations Quarterly*, 1. pp 1–6.
- Tilly, Ch. (2000a): Chain Migration and Opportunity Hoarding, In: Decyl, J. W., Westin, Ch. (eds.) *The Governance of Cultural Diversity*. Stockholm, CEIFO [Centre for Research in International Migration and Ethnic Relations]
- Tilly, Ch. (2000b): Relational Studies of Inequality. *Contemporary Sociology*, 6. pp. 782–785.

Elektronikus források:

- <http://www.123.emn.lt/en/home> European Migration Network Letöltés: 2016. 05. 16.
- <http://www.destatis.de/DE/Publikationen/Thematisch/Bevoelkerung/MigrationIntegration/BevoelkerungMigrationsstatus.html> DESTATIS Letöltés: 2017. 08. 09.
- <http://www.eekh.hu> Állami Egészségügyi Ellátó Központ Letöltés: 2014. 05. 22. és 2017. 09. 26.
- <http://www.employment.gov.sk> Ministry of Labour, Social Affairs and Family of the Slovak Republic Letöltés: 2017. 09. 07
- <http://www.hvg.hu> HVG hivatkozása Guardian 2011. májusban közölt adatai alapján. HVG 2012. december. 51-52.szám. 9. o. Letöltés: 2015. 03. 16.
- <http://www.indexmundi.com> Facts and Statistics Data Portal Letöltve: 2017. 09. 21.
- <http://www.insse.ro/cms/rw/pages/index.ro.do> Institutul National de Statistica Letöltés: 2017. 06. 11.
- <http://www.ksh.hu> Letöltés: 2017. 09. 22.
- <http://www.minv.sk> Ministry of Interior of the Slovak Republic Letöltés: 2017. 06. 11.
- <http://www.nsi.bg> National Statistical Institute Letöltés: 2017. 06. 11.
- <http://www.oecd.org> (OECD Factbook 2008,2009, 2010) Letöltés: 2017. 09. 25.
- <http://www.stat.gov.pl> Central Statistical Office of Poland Letöltés: 2017. 06. 11.
- http://www.statistik.at/web_de/statistiken/arbeitsmarkt/index.html Statistik Austria Letöltés: 2017. 06. 11.
- <http://www.tarki.hu> Letöltés 2017. 09. 20
- <http://www.un.org/en/development/desa/population/events/other/21/index.shtml> WorldPopulationProspects:2017Revision Letöltés: 2017. 09. 27.